OBSAH

BLÍZKÝ VESMÍR

I. Měsíc – nejbližší vesmírné těleso 7

Velikost a hmota Měsíce 7
Oběh Měsíce kolem Země 8
Měsíční fáze 9
Popelavý svit Měsíce 10
Má Měsíc nějaké ovzduší? 11
Teplota na měsíčním povrchu 13
Z čeho je složen povrch Měsíce? 14
Počátky měsíční mineralogie 15
Je Měsíc radioaktivní? 16
Povrch Měsíce v dalekohledu 16
Jak vznikla měsíční moře a krátery? 17
Je na Měsíci možný život? 19
Odkud se vzal náš Měsíc? 19
Co přinesou hvězdářům astronomické observatoře na Měsíci? 20

II. Planety – sourozenci naší Země 21

Jak na obloze rozlišíme hvězdu a planetu 22
Planeta Slunci nejbližší (Merkur) 24
Záhadná planeta (Venuše) 25
Červená planeta (Mars) 26
Jupiter, obr mezi planetami 30
Historie rudé skvrny a její povaha 31
Bouřky na Jupiteru? 33
Saturn 34
Saturnovy prsteny 35
Uran 36
Neptun 37
Pluto 37
Jsou ještě planety za Plutem? 38
Vnitřní stavba planet 38

III. Další obyvatelé naší sluneční soustavy 40

Jak se ze zdánlivé planety stala planetka 40
Velikost a dráhy planetek 41
Komety – nejhmotnější složka meziplanetární hmoty . . . 43

Umělá sovětská kometa 45
Proč mají komety více ohonů 46
Význačné komety minulosti 47
Dráhy komet 47
Československí lovci komet 48
Původ komet 49
Všesvjatského teorie 50
Meteory 51
Proč vidíme „padající hvězdy“ 52
Meteority 53
Příbramský déšť meteoritů 53
Tunguzský meteorit 55
„Teorie“ inženýra Kazanceva 56
Meteorické roje 57
Vznik meteorů 58
Složení meteorů a meteoritů 59
Mikrometeority 60
Jsou rakety při letech do vesmíru ohroženy srážkou s meteorem? 61
Proč a jak astronomové zkoumají meteory? 61
Fotografování meteorů 62
Radarové pozorování meteorů 63
Meteorický prach a zodiakální světlo 66

IV. Osudy Slunce a sluneční soustavy 67

První pokusy o řešení otázky původu světa 67
Kantova teorie – první vědecký výklad vzniku sluneční soustavy 68
Laplaceův přínos 69
Zrodil se svět náhodou? 70
Další katastrofické teorie 72
Sovětská kosmogonie 73
Původní Šmidtova domněnka 74
Další osudy Šmidtovy domněnky 75
Současný stav kosmogonie 75
Výklad vzniku planet nelze odtrhovat od zrodu hvězd . . 77
Rozdíl mezi hvězdami a planetami 77
Vznikají hvězdy ještě i dnes? 78
Planety jsou „protohvězdy“, které nevyužily své příležitosti 78
A jak vznikly měsíce planet? 79
Kosmogonie má svůj hlavní rozvoj teprve před sebou . . . 80
Vývoj zemského ovzduší 80

Co se dělo se Sluncem? 81
Poslové ze Slunce 82
Aktivní oblasti na Slunci 82
Magnetismus Slunce 83
Cykly sluneční činnosti 83
Co se děje s hmotou, kterou Slunce vysílá do prostoru? . . 84
Jak dlouho bude Slunce svítit? 85

PROBLÉMY LETU DO BLÍZKÉHO VESMÍRU

V. Nebeská mechanika 89

Na pozadí stálic se pohybují planety 89
Newtonovo slavné jablko 90
Princip setrvačnosti 90
Měsíc neletí rovnoměrně přímočaře 92
Vše se přitahuje 92
Co je to váha těles? 92
Přitažlivá síla závisí na hmotách těles a jejich vzdálenosti 93
Jaká je přitažlivost uvnitř Země? 94
Co je podstatou gravitace 96
Na čem závisí tvar dráhy tělesa? 96
Newtonův důkaz správnosti gravitačního zákona 97
Umělé družice – potvrzení správnosti nebeské mechaniky 98
Jak určíme I. kosmickou rychlost? 100
Planety i družice neobíhají po kružnicích, ale po elipsách . 100
Proč Měsíc obletuje Zemi rychlostí 1 km/vt, zatímco družice k tomu potřebuje rychlost 8 km/vt? 102
II. kosmická rychlost 103
Umělé planetky 104
III. kosmická rychlost 105
Je nutný první popud? 106
Problém tří těles 106
Matematika zasahuje numerickou integrací 107
Příroda nám ulehčuje situaci 108
Nebeská mechanika pomáhá určit tvar Země 108

VI. Poletíme na Měsíc a planety 110

Raketa, jediný dopravní prostředek pro let do vesmíru . . 110
Princip raketového motoru 111
Trochu historie 113
Současný stav rozvoje raketové techniky ve světě 114
Raketové motory na tuhé pohonné hmoty 115

Kapalinový raketový motor 117
Uspořádání raketového motoru 119
Možnosti současných raket 120
Vícestupňové rakety 121
Sovětská kosmická raketa Mečta a americký Pioneer . . . 122
Navádění a řízení raket 124
Naváděcí systém 124
Řízení rakety 125
Jak byla vypuštěna raketa Mečta 126
Umělé družice jako přestupní stanice při letech do vesmíru 128
Využíváme rotace Země 128
Lety na Měsíc 129
Podmínky úspěšného raketového letu 131
Umělá měsíční družice 133
Výpočet drah meziplanetárních raket 134
Průběh letu sovětské měsíční rakety 135
Průběh letu druhé sovětské kosmické rakety 136
Lety na planety 137
Fotografování ve vesmíru 139
Třetí sovětská kosmická raketa vyfotografovala odvrácenou stranu Měsíce 140

VII. Člověk poletí do vesmíru 142

Co všechno nás vlastně při letech do vesmíru ohrožuje? . . 142
První přípravy letů do vesmíru 143
Lety v balónech nevyšly dosud z módy 144
Hlavní věc – dostatek kyslíku 146
Řasy a enzymy dodají kyslík 149
Nad životem musí bdít automaty 151
Jaký tlak má být v kabině? 151
Složení vzduchu 152
Vlhkost vzduchu 153
Řízení teploty 154
Výcvik astronautů 155
Stravování za letu 156
Hygiena v blízké i vzdálené budoucnosti 157
Rakety rozšířily možnosti výzkumu 157
Nebezpečí přetížení 158
Beztížnost 159
Vliv kosmického záření 160
Nastupují umělé družice 160
Výsledky z umělých družic 161

Návrat pokusných zvířat na Zemi 163
A co po přistání někde na planetě? 163
Epidemiologické nebezpečí 164
Význam letů do vesmíru z hlediska kosmického lékařství . 165

VZDÁLENÝ VESMÍR

VIII. Svět hvězd 169

Co to jsou vlastně hvězdy? 169
Jak jsou hvězdy daleko 170
Nejbližší hvězda 172
Skutečná jasnost hvězd 172
Co je to hvězdná velikost 173
Barva a teplota hvězd 174
Hertzsprungův-Russelův objev 175
Bílí trpaslíci 178
Proč jsou hvězdy tak odlišné 180
Proč hvězdy svítí? 181
Stáří hvězd 181
Hvězdy stárnou nestejně rychle 183
Proměnné hvězdy 183
Jak se mění jasnost hvězd 184
Zákrytové proměnné hvězdy 185
Hvězdy typu β Lyrae 187
Proměnné hvězdy v H.-R. diagramu 188
Dva typy proměnných hvězd 188
Cefeidy 189
Krátkoperiodické cefeidy a dlouhoperiodické proměnné . . 190
Nové hvězdy 191
Může se stát Slunce novou? 192
Opakující se novy 193
Supernovy 194
Hlavní cíl soudobé astrofyziky 194

IX. Mezihvězdná hmota 195

Domněnka o světelném éteru 195
Co rozumíme mezihvězdnou hmotou? 196
Jak byly objeveny částice mezihvězdné hmoty 197
Je světlo hvězd oslabováno prachem nebo plynem? 199
Důkaz, že mezihvězdné pohlcování je vyvoláváno prachem 199
Mezihvězdný prach není v prostoru rozptýlen stejnoměrně 201
Světlo hvězd je pohlcováno rovněž plynem 201

Zářící mlhoviny 202
Mlhoviny difúzní a planetární 203
Jsou mlhoviny prachové a plynné skutečně dvěma různými druhy mlhovin? 203
Proč plyn v mlhovině září? 204
Plynnou mlhovinu prozrazuje její vlastní světlo 206
Mlhovina Trifid ve Střelci 207
Jaká je teplota v zářících mlhovinách? 208
Planetární mlhoviny se zrodily teprve nedávno 208
Kolik je v mezihvězdné hmotě plynu a kolik prachu? . . . 211
Radioastronomický výzkum mezihvězdného vodíku 212
Kde se vůbec mezihvězdná hmota vzala? 212

X. Hvězdné systémy 214

Jsou souhvězdí soustavami hvězd? 214
Objev dvojhvězd 216
Vícenásobné hvězdy 216
Rozměry dvojhvězd 218
Vznik dvojhvězd 218
Hvězdokupy 219
Hvězdokupy otevřené 219
Otevřené hvězdokupy se rozpadají 220
Otevřené hvězdokupy vznikají uprostřed asociací 221
Kulové hvězdokupy 223
Jaké hvězdy tvoří kulové hvězdokupy? 224
Soustava Mléčné dráhy – naše Galaxie 225
Tři složky Galaxie 226
Plochá složka 226
Složka disková 227
Kulová složka 229
Charakteristika jednotlivých složek Galaxie 229

XI. Galaxie a vesmír 232

Naše Galaxie není ve vesmíru sama 233
Galaxie mají různou tvářnost 234
Různé typy galaxií 234
Vlastnosti jednotlivých typů galaxií 235
Tvoří galaxie další soustavy? 236
Kupy galaxií 236
Jsou kupy nejvýše organizovanou soustavou? 237
Kupa galaxií v souhvězdí Severní koruny 238
Kolik známe kup galaxií? 239

Není vesmír napodobením světa atomů? 239
Místní supergalaxie 239
Srážka galaxií 240
Je mezigalaktický prostor prázdný? 241
Rudý posuv 242
Znamená rudý posuv skutečně vzdalování galaxií? 243
Svět prý byl stvořen před 4–5 miliardami let 245
Vesmír je nestejnorodý 246
Nekonečnost vesmíru 247
Stáří a vývoj galaxií 248
Úloha magnetického pole ve vesmíru 249
Koloběh hmoty ve vesmíru 250

XII. Jak vznikly prvky ve vesmíru 252

Atomy a hvězdy 252
Chemické složení naší Galaxie 253
Prvky jsou přetvářeny ve hvězdách 254
Vývoj prvků: A. Než se rozeběhnou jaderné přeměny . . 255
B. První jaderné reakce – spalování deuteria, lithia, berylia a bóru 256
C. Přeměna vodíku v hélium 256
D. Vznik uhlíku, kyslíku, neonu a dalších prvků 258
Plyny vyvržené z hvězdy se liší od plynů, ze kterých hvězda vznikla 259
Proč jsou na naší Zemi a Slunci těžší prvky než vodík . . 260
Vznik prvků ve hvězdných atmosférách 261
Pyknonukleární reakce 262

XIII. Cesta za hranice sluneční soustavy 263

Ve vesmíru nás nečekají jiné fyzikální zákony 263
Je možné překonat vzdálenosti mezi hvězdami? 264
S rychlostí roste hmota 264
Můžeme vůbec tak vysokých rychlostí dosáhnout? 266
Vysoké rychlosti musíme nabýt postupně 267
Let k nejbližší hvězdě 267
Lety na další hvězdy 270
Současná raketová technika nedostačuje k letům na hvězdy . 271
Iontové rakety 272
Kvantový pohon 275
Vystačí nám pro mezihvězdné lety energie? 276
Stanjukovičova fantazie o využití antihmoty 277
Může existovat rychlost větší než rychlost světla? 277

Co by astronaut viděl za letu? 278
Jak se bude astronaut orientovat? 279
Nebezpečí srážky v mezihvězdném prostoru 280
Zpomalí se v raketě čas? 280
Doletíme během lidského života k jiným galaxiím? 282
Bude astronaut opravdu mladší? 283
Zpomalování času bylo již pozorováno 284

XIV. Život na planetách jiných sluncí 286

Přes překážky ke hvězdám 286
Ke hvězdám ano, na hvězdy ne! 287
Nebezpečí tmavých hvězd 287
Letíme mezi hvězdami 289
K životu je nutné teplo 290
Velké teplotní výkyvy znamenají zkázu života 291
Život může být jen na planetě 292
Ne každá hvězda může mít planety 293
Kde bychom tedy mohli ve vesmíru žít? 294
Jsou však u jiných hvězd skutečně planety? 294
Pozorovat dalekohledem planety jiných hvězd zatím nemůžeme 295
Fantazie z hvězdárny planety alfa Centauri 296
Nepřímý důkaz existence planet 298
Kolik planet naší Galaxie může nést život? 299

Přílohy:

I. Přehled planet naší sluneční soustavy 300
II. Přehled vypuštěných umělých družic Země a umělých planet Slunce 301
III. Nejznámější hvězdy 303
IV. Nejdůležitější souhvězdí 304
V. Nejdůležitější astronomické jednotky délky 305
VI. Důležité znaky používané v astronomii 305

Seznam doporučené populárně vědecké literatury 307

O autorech 308

Rejstřík jmenný 313

Rejstřík věcný 315